

Agnieszka Chmielewska-Długosz

Koleżeńskie doradztwo

czyli o kulturze
uczenia się od siebie
nawzajem

Doświadczenia niemieckich pedagogów i nauczycieli

Koleżeńskie doradztwo, czyli o kulturze
uczenia się od siebie nawzajem

Doświadczenia niemieckich
pedagogów i nauczycieli

Agnieszka Chmielewska-Długosz

Koleżeńskie doradztwo, czyli o kulturze
uczenia się od siebie nawzajem

Doświadczenia niemieckich
pedagogów i nauczycieli

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
Kraków 2007

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007

Recenzent:

prof. zw. dr hab. Maria Czerepaniak-Walczak

Redakcja wydawnicza:

Joanna Chrostowska-Sufa

Korekta:

Daria Loska

Projekt okładki:

Andrzej Augustyński

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę
w latach 2006–2007 jako projekt badawczy
1 H01F 039 30

ISBN 978-83-7308-966-2

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel. (012) 422-41-80, fax (012) 422-59-47
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Kraków 2007

Spis treści

Wstęp	7
Nauczyciel jako osoba w drodze	13
Specyfika zawodu nauczyciela	13
Refleksyjne modele nauczycielskiego profesjonalizmu	18
Stres zawodowy i syndrom wypalenia u pedagogów i nauczycieli	28
Sposoby i możliwości wspomagania nauczycieli w rozwoju profesjonalnym	37
Koncepcja koleżeńskiego doradztwa	47
Korzenie koleżeńskiego doradztwa	48
Ogólne założenia koncepcji koleżeńskiego doradztwa	53
<i>Kollegiale Beratung</i> – doradztwo czy poradnictwo?	57
Superwizja, coaching, koleżeńskie doradztwo – wyjaśnienia terminologiczne	65
Modele koleżeńskiego doradztwa	79
Psychoanalityczne inspiracje w koncepcji koleżeńskiego doradztwa H. Gudjonsa	80
Metoda zespołu odzwierciedlającego T. Andersena w koncepcji koleżeńskiego doradztwa	91
Strategia postępowania badawczego	103
Problematyka badawcza i jej teoretyczne zakorzenienie	103
Dobór metod zbierania i analizy danych	108
Dobór badanej próby	116
Charakterystyka badanej grupy	120

Koleżeńskie doradztwo w opiniach badanych pedagogów	125
Wyróżniki koleżeńskiego doradztwa	127
Cele koleżeńskiego doradztwa	141
Mechanizmy koleżeńskiego doradztwa	149
Roszczenia ważności – warunki koleżeńskiego doradztwa	154
Koleżeńskie doradztwo w akcji	173
Koleżeńskie doradztwo – czyli wspólne wzrastanie	180
Koleżeńskie doradztwo – czyli balansowanie między hierarchią a siecią	190
Koleżeńskie doradztwo – czyli zawiedzione nadzieje	203
Zakończenie	215
Bibliografia	223

Wstęp

Dużo już powiedziano i napisano o nauczycielu. Wykorzystano wiele kategorii pojęciowych i koncepcji teoretycznych, by opisać fenomen bycia/stawiania się nauczycielem. Mogłoby się wydawać, że nagromadzona wiedza gwarantuje uzyskanie pewności i spokoju w myśleniu o tej profesji. Tak jednak nie jest. Wyjaśnienia tego stanu rzeczy należy szukać zarówno w istocie samego procesu myślenia o zawodzie nauczyciela, jak i w specyfice tego zawodu.

W potocznej opinii wielu ludzi myślenie i wiedza są zjawiskami niemal tożsamymi. A przecież myśleć to nie to samo, co wiedzieć. Jak pisze R. Kwaśnica, korzystać z wiedzy, powoływać się na wiedzę, wykazywać się wiedzą przed innymi zdarza się nam o wiele częściej niż myśleć¹. Wiedza daje pewność, jasność i spokój. Myślenie zaś – przeciwnie, rodzi się z niejasności i niepokoju, które człowiek uświadamia sobie, zadając pytania. Cechą myślenia jest to, że podaje w wątpliwość dotychczasową wiedzę o danym zjawisku, stanie rzeczy. Tak też jest z myśleniem o nauczycielu. Aby myśleć o nauczycielu, trzeba być gotowym do wzięcia w nawias całej dotychczasowej wiedzy na ten temat, powrócić do pytań fundamentalnych i zaakceptować istnienie rodzącego się niepokoju, niepewności i niejasności. Wtedy pojawia się szansa na myślenie, szukanie nowych odpowiedzi i zmiany w dotychczasowej strukturze wiedzy.

Już w 1925 roku we wstępie do pierwszego wydania dzieła Augusta Aichhorna pod tytułem *Młodość zaniedbana* (niem. *Verwahrloste Jugend*), Zygmunt Freud zapisał słynne zdanie o trzech „zawodach niemożliwych” (niem. *unmöglichen Berufen*)². Zaliczył do nich profesje zajmujące się terapią,

---

¹ R. Kwaśnica, *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu* [w:] Z. Kwieciński, B. Śliwowski (red.), *Pedagogika 2. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa 2003, s. 291.

² A. Aichhorn, *Verwahrloste Jugend*, Huber, Bern 1974, s. 7 (wszystkie cytaty z publikacji obcojęzycznych podaję w tłumaczeniu własnym).

rządzeniem i wychowaniem. Kategoria „zawód niemożliwy” jest kategorią paradoksalną. Stawiane tym profesjom wymagania i przypisywane im powinności są konieczne i jednocześnie niemożliwe do ostatecznego spełnienia.

Dochowanie wierności owej niemożliwości staje się, zdaniem L. Witkowskiego, sednem posłania etycznego wpisanego w zawód nauczyciela czy pedagoga³. Zadania stawiane pedagogom należy rozpatrywać w kategoriach zadań nieskończonych, wymagających ciągłego stawiania czoła pojawiającym się wyzwaniom, do których nie można się do końca przygotować. Stawanie się nauczycielem jest procesem niekończącym się.

Jedną z popularnych w krajach niemieckojęzycznych metod wspomaganie nauczycieli w rozwoju profesjonalnym, zakładającą możliwość systematycznego uczenia się poprzez refleksję nad własnym działaniem, jest *k o l e ż e Ń s k i e d o r a d z t w o* (niem. *Kollegiale Beratung*). Zawarta w koncepcji koleżeńskiego doradztwa idea uczenia się od siebie nawzajem przełamuje zdomowiony w Polsce (i nie tylko) sposób myślenia o nauczycielu jako o „samotnym jeźdźcu”, który z pojawiającymi się problemami musi sobie radzić sam.

Pytanie, które organizowało moje myślenie w trakcie pisania tej książki, dotyczyło istoty koleżeńskiego doradztwa oraz znaczenia tej koncepcji dla kształtowania refleksji krytycznej, stanowiącej nieodłączny atrybut działania pedagogów i nauczycieli. Dane prezentowane w publikacji zostały zgromadzone na potrzeby rozprawy doktorskiej, której oryginalny tytuł brzmiał: *Doradztwo koleżeńskie a kondycja krytycznej świadomości zawodowej pedagogów. Doświadczenia niemieckie*⁵.

---

³ L. Witkowski, *Między pedagogiką, filozofią i kulturą. Studia, eseje, szkice*, IBE, Warszawa 2007, s. 20.

⁴ Autorką metafory trafnie oddającej sytuację społeczną i zawodową nauczycieli jest M. Czerepaniak-Walczak. Zob. M. Czerepaniak-Walczak, *Teacher in reformed school or teacher in reforming school?* [w:] E. Putkiewicz, A. Wiłkomirska (red.), *Problems of teacher education in rolling changes of educational system all over the world*, Wyd. Nauk. UW, Warszawa 2003; M. Czerepaniak-Walczak, *Nikt nie rodzi się nauczycielem*, maszynopis referatu wygłoszonego na konferencji w Międzywydziałowym Studium Kształcenia Pedagogicznego w Szczecinie, wrzesień 2002 r.

⁵ A. Chmielewska-Długosz, *Doradztwo koleżeńskie a kondycja krytycznej świadomości zawodowej pedagogów. Doświadczenia niemieckie*. Rozprawa doktorska napisana na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Szczecińskiego pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Marii Czerepaniak-Walczak (Szczecin 2007). Recenzentami rozprawy byli: prof. zw. dr hab. Henryka Kwiatkowska (Uniwersytet Warszawski) oraz prof. zw. dr hab. Bogusław Śliwerski (Uniwersytet Łódzki).

Mając na uwadze to, że metoda koleżeńskiego doradztwa nie jest powszechnie praktykowana w Polsce, przedmiotem moich badań uczyniłam doświadczenia niemieckich pedagogów w tej dziedzinie. Chcę także podkreślić, że moja ciekawość badawcza koncentrowała się głównie na subiektywnych refleksjach, przeżyciach i doświadczeniach uczestników koleżeńskiego doradztwa i ich opinii, dotyczących przydatności tej metody. Zasygnalizowany interes poznawczy miał decydujące znaczenie dla wyboru jakościowej strategii postępowania badawczego.

Zainteresowanie koncepcją koleżeńskiego doradztwa wyrasta z moich osobistych doświadczeń i kontaktów z niemieckimi koleżankami i kolegami ortopedagogami. W związku z tym, że kontakty te rozwijały się stopniowo, trudno mi precyzyjnie określić datę rozpoczęcia badań. Po raz pierwszy z ideą koleżeńskiego doradztwa zetknęłam się w 2003 roku, podczas realizacji niemiecko-polsko-czesko-słowackiego projektu europejskiego, którego temat roboczy brzmiał: *Ethische Grundlagen und Qualifikationen beruflichen Handelns von Heilpädagogen in Europa (Podstawy etyczne i wyznaczniki profesjonalnego działania ortopedagogów w Europie)*. Wtedy rozpoczęłam zbieranie materiałów na temat koleżeńskiego doradztwa.

Początkowo głównym źródłem informacji były dla mnie rozmowy z ludźmi. Kiedy w 2004 roku zdecydowałam się na przygotowanie rozprawy doktorskiej związanej z tematyką koleżeńskiego doradztwa i uzyskałam zgodę przełożonych na realizację projektu, rozpoczęłam intensywne studia nad literaturą przedmiotu, co wiązało się z wielokrotnymi kwerendami w niemieckich bibliotekach. Uwieńczeniem tych zabiegów było przygotowanie koncepcji projektu badawczego i oficjalne otwarcie przewodu doktorskiego.

Dyskusje nad koncepcją rozprawy, jakie przeprowadziłam w czasie trwania XIX Letniej Szkoły Młodych Pedagogów (Kamień Śląski, wrzesień 2005 roku) z Mistrzami – prof. J. Rutkowiak, prof. L. Witkowskim i prof. H. Mizerkiem – oraz konsultacje drogą elektroniczną z prof. B. Śliwskim uwarściły mi na potencjalne pułapki i uproszczenia związane z realizacją projektu oraz zainspirowały do nowych („niepomyślanych” wcześniej) poszukiwań. Przede wszystkim jednak wiele zawdzięczam licznym rozmowom z prof. M. Czerepaniak-Walczak, która zarówno na etapie konceptualizacji, jak i realizacji projektu badawczego dzieliła się ze mną swoimi krytycznymi spostrzeżeniami i pomysłami.

Myślę, że jesień 2005 roku można uznać za datę rozpoczęcia właściwych badań terenowych. Z tego okresu pochodzą moje pierwsze notatki terenowe, sporządzone w dzienniku badań.

W listopadzie 2005 roku, w niemieckim mieście Ulm odbył się Międzynarodowy Kongres Ortopedagogiki, którego temat brzmiał: *Internationaler Kongress für Heilpädagogik. Zum aktuellen Stand von Praxis, Forschung und Ausbildung*. W kongresie tym wzięłam czynny udział, wygłaszając, zgodnie z prośbą organizatorów, słowo wstępne na temat współpracy polsko-niemieckiej w obszarze problematyki ortopedagogicznej. Udział w tym wydarzeniu pozwolił mi na nawiązanie osobistych kontaktów z niemieckimi, austriackimi, szwajcarskimi i luksemburskimi ortopedagogami, które stały się podstawą realizacji moich zamierzeń badawczych.

Kolejny rok, czyli 2006, był czasem intensywnych badań terenowych, które prowadziłam zarówno bezpośrednio w Niemczech, jak i pośrednio poprzez Internet. Udział we wspomnianym kongresie w Ulm, w którym uczestniczyło kilkaset osób, sprawił, że stałam się osobą rozpoznawalną i, jak sądzę, wiarygodną w środowisku niemieckich ortopedagogów⁶. Doświadczenie to umożliwiło mi realizację kolejnego etapu badawczego, jakim był proces poszukiwania właściwych informatorów.

Etap ten trwał kilka miesięcy. Formy moich poszukiwań były dość zróżnicowane. Po pierwsze, byłam w tym okresie częstym gościem w siedzibie Zrzeszenia Zawodowego Ortopedagogów w Berlinie. Dzięki uprzejmości pracowników otrzymałam tam swoje biurko i telefon. Zapewniono mi także dostęp do bogatej, fachowej literatury i komputer. Kilkanaście dni spędzonych od rana do wieczora w towarzystwie ortopedagogów i uczestnictwo w ich codziennej pracy stały się dla mnie źródłem cennych informacji, które gromadziłam metodą obserwacji uczestniczącej. Najbardziej wartościowe, z badawczego punktu widzenia, okazały się nieformalne, towarzyskie rozmowy z ortopedagogami, prowadzone w tak zwanych przerwach na kawę. Dzięki nim poznawałam nie tylko specyfikę pracy pedagogicznej w Niemczech,

---

⁶ W rozdziale 3 załączyłam dwie fotografie pochodzące z dziennika badań terenowych, który prowadziłam na wszystkich etapach badań. Obie fotografie zostały wykonane podczas kolejnej dorocznej konferencji ortopedagogicznej, której oryginalny temat brzmiał: *Den Wandel gestalten – Heilpädagogik in Aktion* (Berlin 17–19.11.2006 r.). Podczas tej konferencji prezentowałam plakat dotyczący koleżeńkiego doradztwa, którego celem było zachęcenie ortopedagogów do wymiany doświadczeń na temat interesującej mnie metody pracy grupy.

ale także uczyłam się rozpoznawać i rozumieć skomplikowane zjawiska społeczno-kulturowe, wywierające wpływ na życie współczesnych Niemców⁷.

Drugą zastosowaną przeze mnie formą poszukiwania informatorów było zamieszczenie w fachowym czasopiśmie „Heilpädagogik.de” oraz na stronach internetowych Zrzeszenia Zawodowego Ortopedagogów ogłoszenia informującego, że poszukuję osób, które uczestniczyły w koleżeńskim doradztwie i które są gotowe podzielić się ze mną swoimi doświadczeniami w tym zakresie.

Inną formą poszukiwań, mającą na celu odnalezienie właściwych respondentów, było także przeglądanie stron internetowych instytucji i placówek pedagogicznych, które praktykują koleżeńskie doradztwo. Do wielu z nich wysłałam e-maile z prośbą o pomoc i/lub informacje na temat interesującej mnie metody.

Każda z opisanych wyżej form poszukiwania potencjalnych badanych przynosiła efekty w postaci kontaktów z pedagogami, posiadającymi doświadczenia w zakresie koleżeńskiego doradztwa. Dzięki nawiązanym kontaktom mogłam rozpocząć właściwą fazę badań empirycznych, to jest fazę prowadzenia pogłębionych wywiadów etnograficznych skoncentrowanych na interesującym mnie problemie.

Rezultatem badań było przeprowadzenie dziesięciu wywiadów jakościowych z uczestnikami koleżeńskiego doradztwa. Stały się one dla mnie źródłem cennych informacji na temat istoty interesującej mnie koncepcji wspomagania pedagogów i nauczycieli w rozwoju profesjonalnym.

Książka, którą mają Państwo w ręku, zawiera zwięzłą rekonstrukcję drogi intelektualnej, która doprowadziła mnie do naukowego zainteresowania się ideą koleżeńskiego doradztwa (rozdziały 1 i 2), oraz sprawozdanie z badań empirycznych nad wspomnianą koncepcją praktyczną (rozdziały 3, 4 i 5). W zakończeniu opracowania zamieściłam konkluzje, które mogą się okazać pomocne szczególnie tym, którzy podejmą trud adaptacji koncepcji koleżeńskiego doradztwa w naszym kraju.

---

⁷ Chodzi tu między innymi o zrozumienie takich zagadnień, jak protestancki kult pracy (manifestujący się w popularnej sentencji: Jutro będziesz tak żył, jak dzisiaj pracujesz), ubożenie niemieckiego społeczeństwa (o zjawisku tym świadczy między innymi ogromne zainteresowanie książką A. von Schönburga pod tytułem *Die Kunst des stilvollen Verarmens*, co w dosłownym tłumaczeniu znaczy: *Sztuka ubożenia z klasą*). Książka stała się bestsellerem w Niemczech) czy problemy codziennego życia wielokulturowej i wielonarodowościowej społeczności.